

Groninger blaarkop.

foto Dierenbeeldbank

Herwaardering oorspronkelijke veerassen voor natuur- en landschapsbeheer

Dieren worden al eeuwen gehouden vanwege hun nut en gezelschap voor de mens. Landbouwhuisdieren werden vaak voor meerdere doeleinden ingezet. Runderen bijvoorbeeld waren vooral waardevol vanwege hun melk en vlees. Het merendeel van de oorspronkelijke veerassen heeft haar oorspronkelijke kenmerken behouden en is aangepast aan sobere leefomstandigheden. Dat maakt de vaak zeldzame rassen interessant voor natuurinclusieve landbouw maar ook voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer.

tekst Tamara Wijkel-Pigot & Nonja Remijn (Stichting Zeldzame Huisdierrassen)

› Van de Lakenvelderkip op de boerderij tot het trekpaard op het akkerland en in de bossen: in Nederland vind je ruim tachtig oorspronkelijke Nederlandse (landbouw)huisdierrassen, oftewel levend erfgoed. Als gevolg van specialisatie van en mechanisatie in de landbouw sinds de Tweede Wereldoorlog zijn ze langzamerhand in de vergetelheid geraakt. Tot eind jaren 70 bestond de rundveestapel voornamelijk nog uit Fries-Hollands-, Blaarkop- en Maas-Rijn-IJssel (MRI)-vee. Deze dubbeldoelrunderen, gehouden voor melk en vlees, zijn in korte tijd vervangen door het hoogproductieve Holstein-Friesian melkvee dat inmiddels ruim 95 procent van de rundveestapel uitmaakt. Aan deze modernisering kleven ook keerzijden. Hoogproductieve rassen vragen uiteraard hoogwaardig, nutriëntrijk voer en een optimale huisvesting. Daarnaast heeft de inzet op één ras een grote genetische versmalling tot gevolg gehad.

Natuurinclusieve landbouw

Als alternatieven voor de intensieve landbouw zijn nieuwe landbouwvormen in opkomst, die natuurterreinbeherende organisaties steeds meer omarmen. Op verzoek van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) heeft de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research

in 2021 de waarde van zeldzame runderrassen verkend voor de biologische landbouw en voor andere agro-ecologische systemen zoals regeneratieve en natuurinclusieve landbouw. Bij agro-ecologische landbouwsystemen wordt uitgegaan van ecologische principes om duurzaam voedsel te produceren. In het rapport van het Wetenschapswinkel-onderzoek *Een zeldzaam mooie toekomst* beschrijven agro-ecologische boeren hun ervaringen met zeldzame landbouwhuisdierrassen. Veelgenoemde voordelen van deze dieren zijn hun robuustheid, het rustige karakter en de lage dierziektekosten.

Het daaropvolgende onderzoeksproject 'Dubbeldoel Natuurlijk', waarvan Stichting Zeldzame Huisdierrassen de aanvrager en penvoerder was, is een verdieping van het Wetenschapswinkelonderzoek. In dit onderzoek is achterhaald welke eigenschappen van dubbeldoelkoeien bij natuurinclusieve bedrijfssystemen passen. Daarvoor zijn bijvoorbeeld de prestaties van de koeien (productie en gezondheid), de bedrijfsvoering, bedrijfskarakteristieken (veebezetting en grondsoort) en bedrijfsdoelen voor biodiversiteit, circulariteit en omgeving in kaart gebracht. Ook de diergezondheid en de kosten daarvan (veearts, uitval, klauwen uiergezondheid) zijn meegenomen. Het doel van natuurinclusieve landbouw is immers om met robuust vee dat weinig input vraagt een behoorlijke productie en een optimaal bedrijfsresultaat te halen. De waardevolle eigenschappen van dubbeldoelrassen als gezondheid, robuustheid en zelfredzaamheid zijn behalve voor natuurinclusieve landbouw ook van toepassing voor natuur- en landschapsbeheer en kunnen mogelijk breder getrokken worden dan dubbeldoelrunderen. Het

is een misvatting dat de oorspronkelijke rassen niet bestand zijn tegen weersinvloeden of niet jaarrond kunnen worden ingezet. Laat je goed informeren bij bijvoorbeeld houders die een ras voor een vergelijkbaar doel inzetten en bij een rasorganisatie. Er zijn wel degelijk rasverschillen, maar dieren die lang geleden onder extensieve omstandigheden ontstaan zijn, zijn vaak zeer geschikt voor natuur- en landschapsbeheer.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Runderen, geiten, schapen en varkens hebben ieder hun eigen manier waarop ze het landschap beïnvloeden. Terwijl runderen door hun gebit zonder bovensnijtanden een deel van het gras laten staan, knabbelen schapen het gras juist kort af. Geiten grazen ook graag, maar zij passen hun dieet meer aan aan wat er beschikbaar is. Tussen diersoorten bestaan dus grote verschillen in de manier van begrazen. Ook de begrazingsdruk is een factor van invloed, maar tussen rassen worden nauwelijks aantoonbare verschillen gevonden. De keuze van een ras wordt dus met name op emotie genomen en niet vanwege de invloed op het terrein waar het wordt ingezet. Oorspronkelijke landbouwhuisdieren zijn geschikt voor al dan niet gescheperde (met herder) kuddes met schapen, geiten en/of runderen. Het voordeel van een gescheperde beweiding (bos, heide en grasland) is dat de nutriënten in de mest en urine op andere plekken in het terrein of in de schaapskooi/stal terechtkomen dan wanneer de dieren binnen een raster grazen. Bovendien kan een gescheperde kudde op plekken komen waar een raster onwenselijk is. Regionale rassen passen goed bij beheer gericht

op historisch gebruik en behoud van cultuurlandschappen. Toen woeste gronden nog landbouwkundig in gebruik waren, werden ook runderen (heide) en varkens (in bos, waar ze eikels aten) geweid, maar in het huidige natuurbeheer komt dat bijna niet meer voor. Een enkele herder hoeft weer heidekoeien ter aanvulling van zijn kudde schapen of geiten. Het is aan te raden om de keuze voor een streekgebonden ras in het natuur- en landschapsbeleid voor langere tijd vast te leggen, zodat je als de natuurbeherende organisatie niet afhankelijk bent van individuele voorkeuren en modegrillen.

Voorbeelden van inzet

In natuurgebieden dragen schaapskuddes bij aan de verspreiding van plantenzaden via de vacht, de hoeven en de mest. In de mest van een gescheperde kudde Mergellandschapen in Zuid-Limburg zijn van maar liefst 74 verschillende plantensoorten kiemkrachtige zaden aangetroffen. Schaapskuddes helpen in heidevegetaties ook bij het tegengaan van de verspreiding van ongewenste soorten, zoals jonge boompjes of het pijpenstrootje. Bonte Bentheimer landvarkens worden op verschillende locaties ingezet om met hun wroet- en vreetgedrag Japanse duizendknoop of reuzenberenklauw te bestrijden. Met voldoende begrazingsdruk lukt het goed om de reuzenberenklauw te bestrijden. Voor Japanse duizendknoop geldt dat de dichtheid van de haarden afneemt. Wanneer je dieren in de natuur gaat inzetten is het van groot belang ze ruim de tijd te geven om te acclimatiseren. Zowel een nieuw en mogelijk soberder dieet als een verandering in de huisves-

foto Sabine Grootendorst (SZH)

Drents heideschaap.

ting zijn van grote invloed op de gezondheid en het welbevinden van een kudde. Maar dat geldt voor een Brandrood rund net zo goed als voor een Schotse hooglander.

Ecologische en natuurhistorische waarden
Biologisch-dynamische boerderij Veld en Beek in Heelsum (Gld.) houdt Blaarkopkoeien op kruidenrijke grasklaverweilanden in de uiterwaarden van de Nederrijn die voor extra biodiversiteit zorgen en die de gezondheid van het vee waarborgen. Daarnaast grazen er Blaarkopossen in verschillende natuurgebieden rond Doorwerth. Blaarkoppen staan bekend als rustige dieren, die makkelijk drachtig worden en probleemloos afkalveren. De melk-koeien kunnen veel klaver (belangrijk in het agro-ecologische landbouwsysteem vanwege stikstofbinding) eten zonder last te krijgen van trommelzucht (overmatige gasvorming in het maagdarmsstelsel). Deze eigenschap van de oorspronkelijk Groningse Blaarkop gaat terug naar de tijd van klaverrijke weiden, toen het ras door selectie vrijwel ongevoelig is geworden voor trommelzucht. Andere voordelen van het ras zijn ziektebestendigheid, sterk beenwerk en efficiënte vertering van voer. Het vlees en de zuivelproducten van het vee van Veld en Beek vinden hun weg naar een vaste klantenkring in de regio en de Blaarkoppen leveren daarnaast een bijdrage aan het natuurbeheer en de verfraaiing van het landschap. Houd je een ras dat van oorsprong Nederlands is of zelfs verbonden is aan een specifieke streek, dan kan het verhaal onderdeel worden van het verdienmodel, bijvoorbeeld door openstelling van het boerenerv voor publiek en

door het organiseren van activiteiten. Erfgoed Bossem is daarvan een goed voorbeeld. Op de authentieke Twentse boerderij in het beekdallandschap van de Dinkel bij Lattrop staat op het erf een potstal met Brandrode koeien. Begrazing op omliggende natuurgroonden is een wezenlijk onderdeel van de bedrijfsvoering. Het vlees van de dieren wordt in de regio ambachtelijk geslacht en afgezet. Bezoekers krijgen op het erf, in het restaurant en in de vakantie-accommodatie een beleving aangeboden. Een ander mooi voorbeeld geeft de familie Van Verschuer van kasteellandgoed Mariënwaardt in Beesd (Gld.) Op het landgoed worden Lakenvelder koeien gehouden, van oudsher een ras dat landgoedheren graag voor de aankleding van hun landgoed en -huis wilden hebben. Lakenvelders passen daardoor goed bij Mariënwaardt. Het vlees van de dieren verkopen ze in de eigen landwinkel.

Kansen en bedreigingen
Een interessant gegeven is dat oorspronkelijke rassen waardevol kunnen zijn om via fokkerij gericht te gaan sturen op eigenschappen die voor begrazing van een bepaald type terrein of weerbaarheid in bepaalde omstandigheden nuttig zijn. Ook kunnen de oorspronkelijke rassen waardevol zijn voor het fokken van nieuwe rassen die beter passen bij een agro-ecologische bedrijfsvoering en beter tegen klimaatverandering kunnen doordat ze bijvoorbeeld sterker bestand zijn tegen ziekten en aangepast zijn aan soberber voer. Maar uitsterven ligt op de loer als er niet genoeg dierhouders zijn die deze dieren willen houden en fokken. Veel rassen zitten qua populatieomvang tegen de kri-

.....

Pachtrefels kunnen behoud zeldzame rassen frustreren

Begin 2025 leken de kudde Lakenvelders van boerderij Boterhuispolder en de Groninger Blaarkoppen van de Sophiahoeve de dupe te worden van een openbare aanbestedingsprocedure die de gemeente Teylingen voor haar grond had uitgeschreven. Beide natuurinclusieve boerenbedrijven zijn Erkend Fokcentrum van de SZH en van belang voor de instandhouding van het ras. Zowel de duurzaamheidsvoor- delen van beide bedrijven als de aanwezigheid van twee kuddes van zeldzame rassen werden minimaal in de weg meegenomen. De gemeente besloot de pacht van de grond aan anderen te gunnen, wat het einde van de bedrijven en de kuddes kon betekenen. Samen met andere bedrijven nemen ze deel aan het project ‘Land van Wei & Water, waar natuurinclusief boeren met ambachtelijke zuivelbereiding, natuurbeheer, educatie en recreatie worden gecombineerd in een integrale gebiedsaanpak. Coöperatie Land van Ons zag hun belangen op een aangrenzend perceel in gevaar komen en startte een landelijk Meldpunt KnelPacht. Via dit meldpunt kunnen boeren die te maken krijgen met pachtverhoging of nieuwe bepalingen in het contract die een duurzame bedrijfsvoering in de weg staan, daarvan melding maken. Land van Ons agendeert daarmee de pachtproblematiek bij lokale, regionale en landelijke overheden, maar een directe oplossing is er vooralsnog niet. Landelijke commotie droeg eraan bij dat de kuddes van beide boerderijen voorlopig zijn gered. De Tweede Kamer heeft inmiddels uitgesproken dat boeren die lokaal of langjarig dezelfde grond pachten, beter beschermd moeten worden bij nieuwe aanbestedingsprocedures.

.....

Bonte bentheimer

Foto Hans van den Bos

Nederlandse landgeit.

Foto Dierenbedbank

tieke ondergrens van inteelt aan. Recente bedreigingen zoals blauwtongvirus bij schapen en andere herkauwers alsook een knellende regelgeving die doorgaans gericht is op grotere houderijsystemen, tonen de kwetsbaarheid van de kleine populaties aan. Aanbestedingsprocedures voor pachtovereenkomsten vormen steeds vaker een bedreiging voor houders van zeldzame rassen (zie kader). De kunst is om bij overheidsorganisaties over het voetlicht te brengen dat boeren die natuurinclusief werken en schatbewaarders zijn van zeldzame rassen, een streepje voor verdienen bij het aangaan van een pachtcontract. De algemene tendens van het verdwijnen van de oorspronkelijke landbouwhuisdierrassen betekent een genetische erosie van onze voedselbronnen, maar ook een verarming van het cultuurhistorische landschap en erfgoed.

Stapjes in de goede richting
De rijksoverheid heeft zich gecommitteerd aan het behoud van alle genetische voedselbronnen van zowel planten en bomen als dieren. Daarnaast is het stimuleren van duurzaam gebruik van de genetische bronnen een belofte die voortvloeit uit het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (1992) en het Globale actieplan voor instandhouding van genetische bronnen voor

landbouwhuisdieren (2007). Het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB 2023-2027) legt de nadruk op vergoedingen voor natuur-, en landschapsbeheer, waarmee nog een stapje in de goede richting kan worden gezet. Zo is hierin een extra diersubsidiemaatregel opgenomen voor dierhouders van oorspronkelijke en zeldzame runder-, schapen- en geitenrassen (zie kader). De provincie Noord-Brabant geeft hierop voortbordurend houders van zeldzame rassen extra punten op de duurzaamheidsscore. Daarmee verwerven dierhouders meer kans bij het pachten van gronden die de provincie duurzaam beheerd wil hebben. Met deze maatregel belooft de provincie het houden van oorspronkelijke rassen en de instandhouding van genetische agro-biodiversiteit. Het zou mooi zijn als meer terreinbeherende organisaties en provincies dit voorbeeld volgen en de genetische schatbewaarders belonen voor het behoud van ons levend erfgoed.

nonja.remijn@szh.nl

Bronnen om verder te lezen:

.....

Subsidie

Sinds 2023 kunnen houders van oorspronkelijke en zeldzame rundvee-, geiten- en schapenrassen subsidie aanvragen. De subsidieregeling Zeldzame Landbouw Huisdierrassen (ZLH) valt onder het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) en geldt tot en met 2027. Wie aan bepaalde voorwaarden voldoet kan profiteren van deze subsidies. De voorwaarden om in aanmerking te komen voor deze subsidie hebben betrekking op ras, raszuiverheid en registratie van dieren en worden jaarlijks bekendgemaakt.

.....